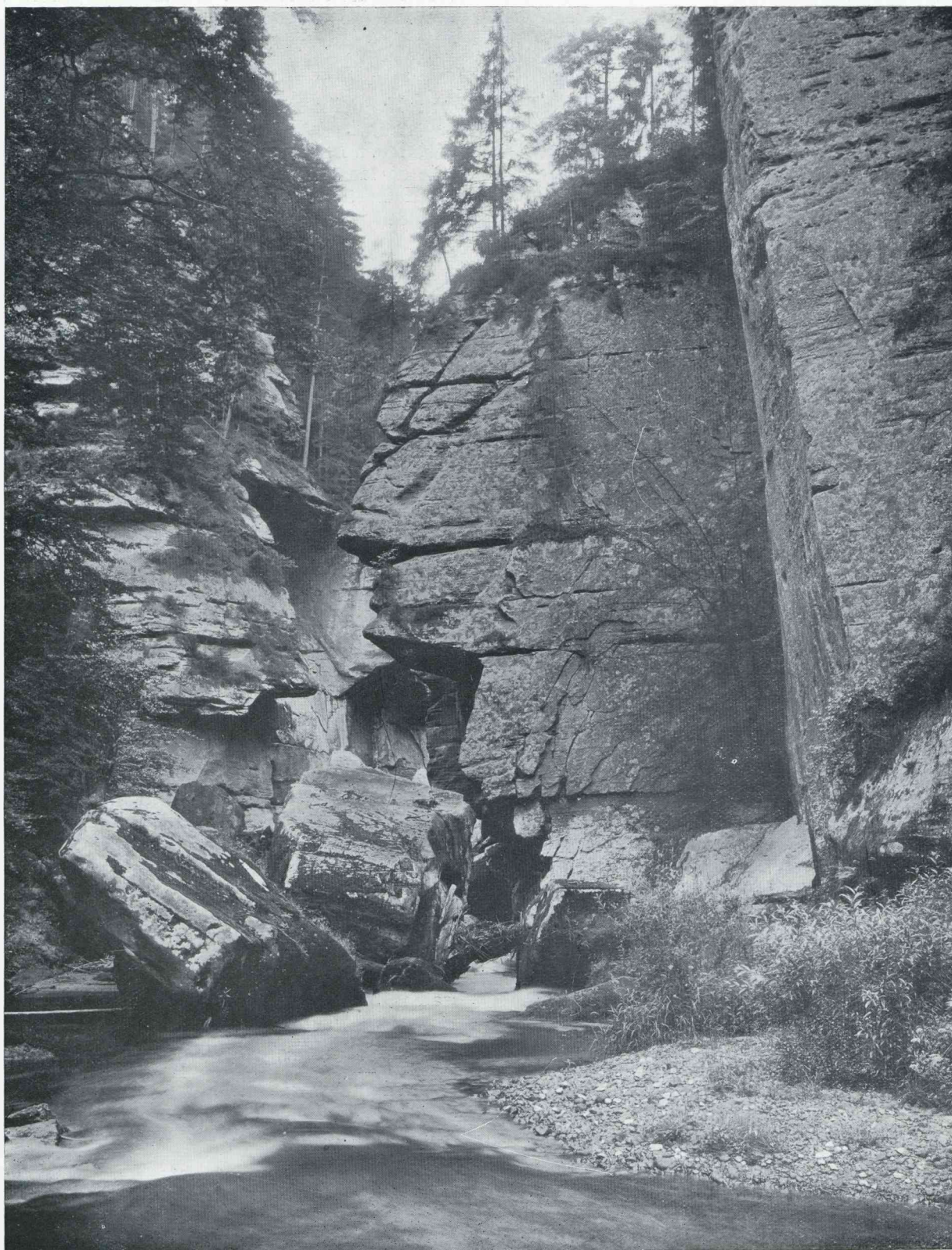

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 29

ZATERDAG 22 JULI 1933

DE EDMUNDSKLAMM IN HET BOHEEMSCH-SAKSISCHE GRENSGEBIED

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

DE EDMUNDSKLAMM IN HET BOHEEMSCHE-SAKSISCHE GRENSGEBIED (ILL.)	BLZ. 343
UIT HET GODSDIENSTIGE LEVEN IN MIDDELEEUWSCH ITALIË (GEÏLL.), DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (4)	BLZ. 344—345
KLIMMEN (GEDICHT) DOOR JOANNES REDDINGIUS	BLZ. 345
LANGS DE ZAAAN (GEÏLL.), DOOR H.	BLZ. 346—348
PLANTENLEVEN IN DE BERGEN (GEÏLL.), DOOR M. H.	BLZ. 348—350
AAN GENE ZIJDE VAN DE STRAAT VAN GIBRALTAR (GEÏLL.), DOOR Dr. C. DE MAREES VAN SWINDEREN	BLZ. 350—352
BIJ DE MIERENLEEUWEN (GEÏLL.), DOOR G. B.	BLZ. 352—354
REGENLUCHTEN (ILL.)	BLZ. 353
VACANTIE-OCHTEND AAN ZEE, DOOR GEERTRUIDA CARELSEN	BLZ. 354

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

Uit het godsdienstige leven in Middeleeuwsch Italië

4) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

HAAR geheele litteraire vorming, om het zoo eens uit te drukken, bestond uit de kennis van den Bijbel en de Kerkvaders en zij schijnt ook eenige brieven van Petrarca te hebben gelezen. Daarentegen heeft zij de klassieke schrijvers nooit gelezen. Zij dicteerde haar brieven in het Toscaansche dialect en haar woorden zijn buitengewoon kernachtig, raak en van waarlijk apostolischen eenvoud. Zij schreef zooals zij dacht; in haar brieven vindt men nergens een gewrongen vergelijking of zinswending, zoomin als scholastieke gekunsteldheid of humanistischen opsmuk.

Desondanks, of wellicht juist daardoor, vinden wij in haar brieven passages, zóó verheven, zoo vurig, zoo spontaan, zoo vol liefde voor God en de menschheid, dat de verhevenheid van dictie die van de „Navolging van Christus” evenaart.

Aangezien haar wezen één en al liefde was, ontbreekt in haar brieven alle bitterheid, — hoe vergeeflijk die ook zou zijn, wanneer men de toenmalige tijdsomstandigheden in oogenschouw neemt. Hierin staat zij tegenover Dante, die evenals Petrarca, hevig kon toornen tegen de wereld. Zelfs de toorn van Caterina, zelfs haar dikwijls scherpe woorden, zijn slechts verwijten eener liefhebbende moeder, die voor zichzelf geen wenschen heeft. Zij leefde en arbeide slechts voor de kerk, voor Italië, voor de Christelijke menschheid.

Evenals St. Franciscus, was ook zij doordrongen van het besef, dat alle menschen gelijk zijn en nimmer verhief zij zich boven anderen. Zij was getogen en geboren in het democratische Siena, dit blijkt uit al haar handelingen. Zelfs de straatdeerne noemde zij haar „geliefdste, allerzoetste zuster”. Toen de prior van Mont-Oliveto een jongeling, die een onecht kind was, niet in zijn aristocratische orde wilde opnemen, zei Caterina Benincasa verontwaardigd tot den trotschen monnik, dat voor God de ziel van een mensch verwekt in doodzonde, niet minder is dan de ziel van hem, die uit een wettig huwelijk stamt.

Zij zeide, dat de liefde de eenige, allerhoogste waarheid voor haar was en dat, gelijk de beenen het lichaam dragen, de liefde de eenige steun voor de ziel was.

Caterina dicteerde haar brieven vlug en vlot, alsof zij uit een boek voorlas, bij het dicteeren had zij de oogen gesloten en haar handen op de borst gevouwen. Wanneer deze geestelijke arbeid geruimen tijd had geduurd, geraakte zij uitgeput en moest urenlang rusten. Na bekomen te zijn, wiesch

zij haar oogen met wijwater en was weer in staat tot verdere werkzaamheid.

In haar dertigste levensjaar hadden de omstandigheden haar genoopt, schrijven te leeren, en een van haar brieven eindigt met de woorden: „scritta di mia mano in sull' isola della rocca, con molti sospiri e abbondanza di lagrime”.

IV. BERNARDINO ALBIZZESCHI EN FRA FILIPPO DA SIENA

De non uit Siena behoeft de kerk voor een schisma, de monnik uit Siena heelde de wonden, die door het dreigende schisma en de daarmee gepaard gaande oorlogen aan de Italiaansche maatschappij waren toegebracht.

In het jaar, dat de Heilige Caterina stierf (1380), werd te Massa Marittima, op Sieneesch grondgebied, in de oude ridderfamilie Albizzeschi een knaapje geboren, dat later de beroemdste Italiaansche volksprediker uit de XV eeuw zou worden. Op driejarige leeftijd verloor hij zijn vader. Voor zijn opvoeding zorgden drie tantes: Diana, Pia, Bartolomea en zijn nicht Tobia. Maar toen de knaap elf jaar oud werd, onttrokken zijn ooms hem aan de al te slappe handen van de vier vrouwen en gaven hem in de stad een zeer zorgvuldige opleiding. Bernardino studeerde filosofie, kanoniek recht, theologie en las de Heilige Schrift. Ook bestudeerde hij de werken van Dante, die in den Sieneeschen studio werden toegelicht door den destijds beroemden professor Giovanni di Buccio.

De tantes waakten over zijn moraliteit en de jongen, die de zwakke zijde van zijn pleegmoeders kende, plaagde Tobia door haar te vertellen, dat hij verliefd was op een schoone vrouw uit een adellijk geslacht en dat hij haar vaak ontmoette buiten de poort Camoglia. Toen hij eens zeide, dat hij naar haar toe ging, sloop Tobia het huis uit en volgde hem. De jongen ging voor de Madonna staan, die op den muur van de poort Camoglia geschilderd was, knielde daar neer en bad langen tijd. Dit schilderstuk, dat thans niet meer bestaat, stelde voor de hemelvaart van Maria, omringd door heiligen en door reien van dansende, zingende en musiceerende engelen.

Nicht Tobia was weer gerust.

De jonge Bernardino had in zijn hart een groote vereering voor de Madonna, en op zijn zeventiende jaar werd hij lid van het genootschap: „Disciplinati confraternitatis B. Mariae” dat in het hospitaal Santa Maria della Scala gevestigd was.

Tot deze broederschap behoorden zeer vele notabelen uit Siena, die een godsvruchtig leven wilden leiden en het vleesch versterven. Een der functies der broederschap was het verplegen van zieken, vandaar dat hun zetel in een hospitaal gevestigd was.

De gelegenheid, zich op te offeren en zijn leven te wagen in naastenliefde, deed zich spoedig voor, in vreeselijker vorm wellicht dan de jongeling had kunnen bevroeden. In 1400 werd Siena voor de derde maal door de pestziekte geteisterd. In het hospitaal Scala kwam men reeds plaats te kort om de zieken onder te brengen, te meer, daar het een jubeljaar was en van de vele pelgrims, die van Siena naar Rome trokken, een groot aantal onderweg aangetast werd door de vreeselijke ziekte. De meeste dienaren van het hospitaal waren gestorven en de directeur van Scala, Giovanni Landaroni, wist geen raad.

Op het kritiekste moment stelde zich de jeugdige Bernardino met eenige vrienden beschikbaar en bracht de geheele stad in bewondering door zijn zelfopoffering en moed. Toen zijn eerste makkers gestorven waren, namen anderen hun plaats in, Bernardino zelf bleef gedurende de geheele epidemie, die vier maanden duurde, op zijn post. Ten slotte werd door uitputting en vermoeienis ook zijn eigen gezondheid ondermijnd. Toen hij na eenigen tijd weer op krachten was gekomen, liet hij zich onder den indruk van al deze menselijke ellende in de orde opnemen.

Op dezelfde plaats als thans stond toen reeds een Franciscaner klooster, waarvan de oude monnik Giovanni Ristori gardiaan was. Tot hem wendde zich Bernardino en op zijn twee en twintigste jaar trok hij het Franciscanerhabijt aan. Hij koos daarvoor den 8en September (1402), de feestdag van Maria Geboorte, want, vervuld van een bijzondere vereering voor de Madonna, ving hij iedere belangrijke handeling in zijn leven aan op een aan haar gewijden dag.

Maar in dit klooster verslapte na het verwijderen der mystiek aangelegde elementen de tucht, en werden de orderegels zonder toewijding nagekomen. De monniken weken af van de strenge voorschriften van armoede en brachten hun leven niet door in versterving des vleezes, zooals de Heilige Fran-

ciscus hun had voorgeschreven. De monniken hadden vrienden en familieleden in de stad, die hen vaak bezochten, vandaar dat deze kloostermuren Bernardino geen rustige retraite toeschenen. Op een heuvel buiten de stad, tegenover het groote klooster, was echter een kleine nederzetting der Franciscanen gesticht, welker bewoners een waar kluizenaarsleven leidden. Dit arme klooster heette Colombaio. Het werd bewoond door observanten, die tot de extreme elementen der Franciscanen behoorden en de orderegels zeer streng in acht namen. Bernardino vestigde zich daar en werd mettertijd de ziel der observanten, die een enormen invloed kregen in de katholieke landen.

Het klooster Colombaio, door de bemoeiingen van Bernardino vergroot en met kunstwerken verrijkt, is nog steeds een der volrijkste kolonies der Franciscanen in Italië en draagt nog onveranderd den naam „Osservanza”. Het is echter niet meer een eenzame retraite te midden van de bergen; in den nieuweren tijd is het omringd door villa's en boerderijen met prachtige tuinen, vanwaar men in de verte een mooi uitzicht heeft op het deftige Siena.

Toen Bernardino in het klooster ging, bezat hij reeds veel menschenkennis en was geheel op de hoogte van de onrustbarende toestanden in de Sieneesche samenleving.

In een van zijn latere preeken, op de markt te Siena gehouden, beschrijft hij als volgt de gevolgen van de partijtwisten, die het volk verscheuren:

„Hoeveel kwaad hebben de Guelfen gesticht en hoeveel ook de Ghibellijnen! Hoeveel vrouwen zijn vermoord in hun eigen stad, in hun eigen huis; aan hoeveel moeders heeft men hun kinderen ontrukkt, die nog in hun schoot rustten, om ze te vertrappen, tegen den muur te werpen en hun hoofdjes te verpletteren!

De lijken van de vijanden werden bij de vleeschhousers gekocht gelijk vleesch van geslachte dieren, de harten werden uit de lichamen gerukt, om ze te verslinden, nog warm van het versche bloed. Sommigen werden met het zwaard gedood en in de beerputten geworpen, anderen gebraden en opgegeten, van de torens op de straat geworpen, of van de bruggen in het water.

Elders werden de vrouwen mishandeld voor de oogen hunner vaders en echtgenooten, die vermoord werden, na deze schanddaden te hebben moeten aanzien. Niemand had genade voor anderen Integendeel, ik heb gehoord van vrouwen, die zoo ziedden van toorn tegen den vijand, dat zij hun kinderen een speer in de handen gaven, om aldus hun wraakgevoelens door moord te bevredigen”

Het schisma der kerk was oorzaak van een algeheele ontwrichting der Italiaansche maatschappij. Tot ieders aanstoot streeden met elkaar twee, ten slotte zelfs drie pausen. Elk hunner onderhield eigen condottieri, elk wekte de hartstochten op van het volk, elk wilde zijn eigen munt slaan, om de enorme kosten van het voortdurend oorlogvoeren te dekken.

De demoralisatie was vooral merkbaar in de dorpen en de kleine steden, waar de nieuwe geest van het humanisme nog niet was doorgedrongen, die vooral in Florence zijn verfrischenden invloed deed gelden.

In tal van steden woedden beestachtige broederoorlogen en het is niet te verwonderen, dat in deze verwilderde samenleving, die zich verlustigde in den walm van versch bloed, lieden, wier hart niet van haat, maar van liefde gloeide, hun toevlucht namen tot middelen, die op de verbeelding werkten, om de van misdaden verzadigde geesten tot inkeer te brengen.

Het straatvolk bleef nieuwsgierig staan, lachend en verbaasd, toen het op zekeren dag Bernardino, omringd door eenige bedelmonniken, uit het klooster zag komen met op zijn bloote schouders een zwaar houten kruis.

Deze zonderlinge processie ging langs den weg naar Sarniano, oproepende tot verzoening en boete. Het scheen, of St. Franciscus weer was herrezen, om de wonden der maatschappij te heelen.

Op de aanvankelijk geuite spotwoorden volgden loftuitingen voor den man, die woorden van liefde verkondigde.

Bernardino trok eerst naar Milaan (1417), waar juist de regeering aangevangen was van den laatsten der Visconti, Filippo Maria, een sluwen, wreeden en vreesachtigen tyran, die teruggetrokken in zijn burcht leefde, waar hij telkens erger, gruweldaden trachtte te bedenken.

Waarom Bernardino allereerst naar Milaan het woord van vrede bracht, weten wij niet, wel weten wij, dat hij door zijn preeken de geheele bevolking wist te treffen en als een

heilig man beschouwd werd. De kerken, waarin hij preekte, waren overvol en zijn roem steeg tot ongekende hoogte door de volgende gebeurtenis. Eens zweeg Bernardino plotseling midden in een preek, sloot de oogen en verliet den preekstoel, zonder zijn rede geheel uit te spreken.

Hij ging rechtstreeks naar het klooster, waar hij verblijf hield en op de vraag, wat er gebeurd was, antwoordde hij, dat hij op het oogenblik, waarop hij zijn preek onderbrak, een visioen had, dat zijn nicht Tobia, die hij eerde en liefhad als zijn moeder, gestorven was.

Deze tijding verbreidde zich door heel Milaan. Sceptici zonden een bode naar Siena, om te onderzoeken, of de woorden van Bernardino waarheid bevatten.

Men kon zich overtuigen, dat Bernardino gelijk had en sindsdien werd hij in Milaan geëerd als een heilige en zelfs Filippo Maria koesterde een bijgeloovige vrees voor hem. Zijn roem wies snel, als mieren stroomden de menschen naar de kerk om hem te hooren.

Van Milaan trok hij naar Bergamo, naar Como, Mantua, Cremona, Piacenza, Crema en Brescia, overal predikend, de twisten beslechtend, de partijen verzoenend en althans tijdelijk de etterende wonden heelend.

Goedhartig en joviaal van karakter, bracht Bernardino het volk, dat gewend was aan barsche predikers met strengen, somberen blik, door zijn humor en vroolijkheid in verwondering.

Reeds lang was het in Italiaansche steden gewoonte, dat op de huizen der aanzienlijke burgers de wapens werden gebeiteld of geschilderd van de partij waartoe de eigenaar behoorde. Dientengevolge liep de verdeeldheid der maatschappij in Guelfen en Ghibellijnen nog meer in het oog en kwam het tot een uitbarsting, dan wist het gepeupel dadelijk waar de tegenstanders woonden, waar dus geplunderd en gemoord kon worden.

Tot op heden zijn in de Italiaansche archieven lijsten bewaard van Guelfische en Ghibellijsche geslachten, die door de overwinnende partij zorgvuldig werden nagegaan, opdat geen tegenstander den dans zou ontspringen.

Om ten minste eenigszins de stedelingen te noodzaken hun wederzijdsche grieven te vergeten, kwam Bernardino op de gedachte, in plaats van wapens boven de deuren der huizen het monogram van Christus, I.H.S., te plaatsen, geschilderd midden in een rond of vierkant schild. Van de letters gingen naar alle zijden stralen uit, zoodat als 't ware een aureool het monogram omringde. Door dit teeken wilde Bernardino de leuzen vervangen, waardoor zooveel haat was opgewekt en bloed over zijn vaderland had gevloeid.

De Franciscaner schijnt nog een ander doel te hebben beoogd met overal, waar het mogelijk was, den naam van Christus te plaatsen. Niettegenstaande deze Sienees een bijzonder vurige vereering koesterde voor de Madonna, was hij niet blind voor het feit, dat de cultus van den Zaligmaker in Italië eenigermate verdrongen werd door den Mariadienst, die van de XIIe eeuw af steeds meer de harten der geloovigen vervulde. Wellicht vreesde hij als priester, verzonken in mystieke contemplaties, dat de grondbeginselen van het Katholieke geloof schade zouden lijden door deze achterstelling van den persoon des Zaligmakers. Daarom zon hij op middelen, die de menschen in de maatschappij bij iedere schrede zouden herinneren aan Hem, tot Wien men vóór alles zijn gebeden moest richten. *(Wordt vervolgd)*

KLIMMEN

O lust-van-klimmen naar der bergen top,
rijzend in de' aether, in het vrije vrij,
door wind omspeeld, hoe leeft gij diep in mij,
in 't stroomend bloed en in mijn harteklop.

Na even stilstaan richt ik mij hoog op,
diep ademhalend om het willen blij
en hoorend in mijzelf een melodij.
Koel is mijn denken als een waterdrop.

De dalen liggen onder mij bezond,
daar zag ik wilde bloemen nat van dauw,
nu ver van mij, ver als de dalegrond.

O lust-van-klimmen, altijd maar te gaan
hooger en hooger, dichter bij 't ijl blauw
en het geheim der hoogten te verstaan.

JOANNES REDDINGIUS

ZOO RIJDEN ZICH IN VROEGER JAREN OP HET EILANDJE DE HEMMES DE MOLENS LANGS DE ZAAAN

LANGS DE ZAAAN

„Wie gaat er mee de Zaan bevaren?
„Daar vindt men molens bij de vleet
„En dikke molenaren!”

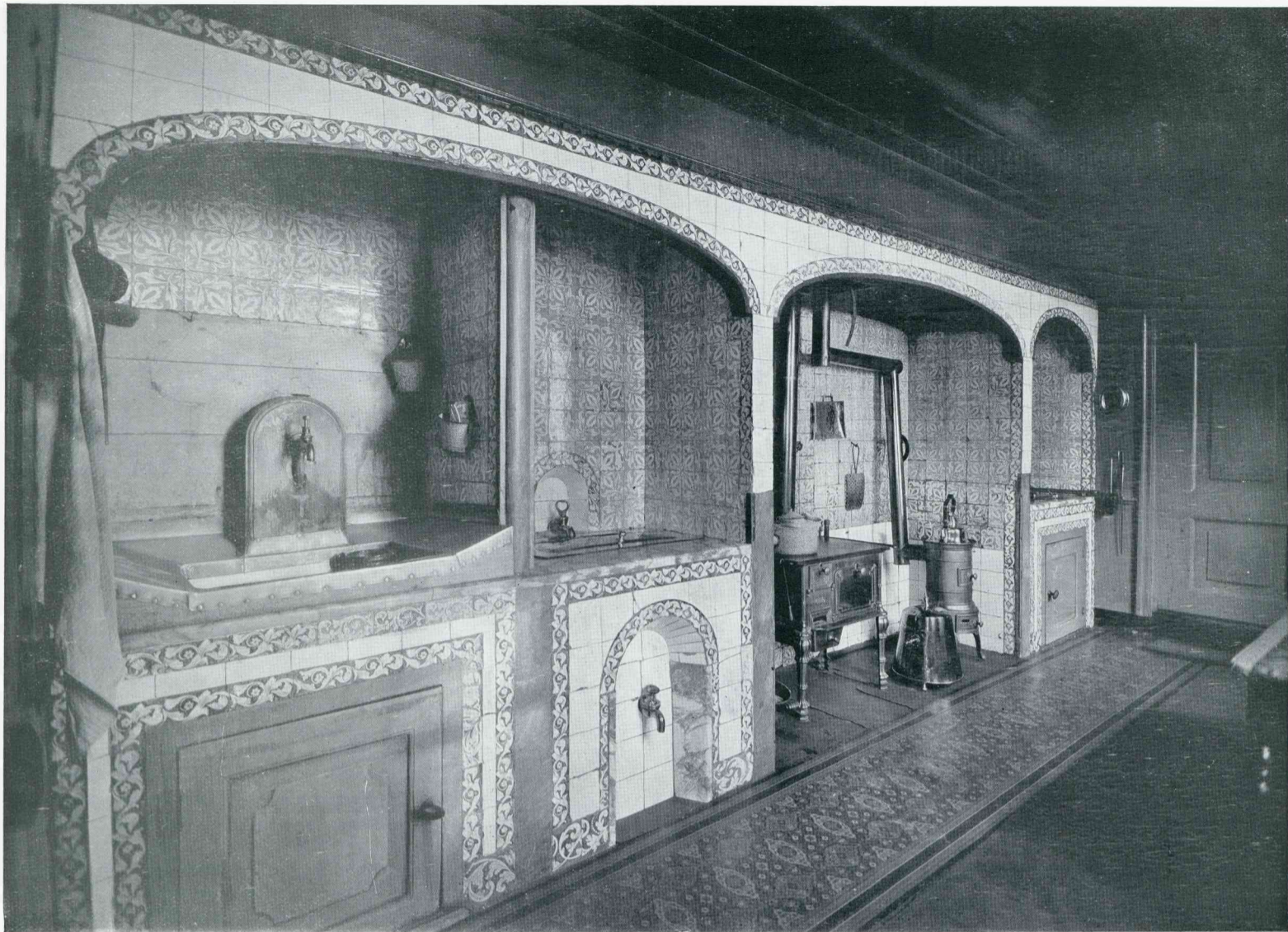
zingt het oude rijmpje. De molens, die het polderlandschap zoo aardig en karakteristiek stoffeerden, zijn — helaas! — voor een groot deel verdwenen. Men kan dat ten zeerste betreuren, maar men kan het toch zeker de groot-industrie niet kwalijk nemen, dat ze profiteerde van de voordeelen, die stoom en electriciteit brachten! ☼ Of de dikke molenaren ook allen verdwenen zijn? We zouden het niet kunnen zeggen. Maar als we zoo 's Maandags op de „Kalverstraat-Beurs” de talrijke welgedane Zaankanters aanschouwen, zouden we het haast betwijfelen! ☼ Wat zal dat vroeger mooi geweest zijn, zoo'n tochtje langs de Zaan, die — voor den aanleg van het Noordzeekanaal — in het open IJ uitmondde. Zaandam lag aan dien zeearm en toen het Czaar Peter de Grootte bij Gerrit Kist aan het Krimp te benauwd werd, kon hij de nieuwsgierige Zaanlanders gemakkelijk ontvluchten, door met zijn zeilboot dwars over het breede water naar het glorierijke Amsterdam te stevenen, „dat zich daar zoo heerlijk open deed aan IJ en Amstel”. ☼ Het IJ was wel zóó breed en ruim, dat het er aardig kon spoken op stormachtige dagen. Stevig en goed onderhouden lag daar de Waterlandsche zeedijk om Waterland en Zaanland te beschermen tegen de vaak woeste baren. ☼ Heel vroeger stond de Zaan, afvoerend het overtollige water uit de duinen en meren in de omstreken van Alkmaar en de zuidelijker gelegen landen naar het IJ, in open verbinding met dien zeearm. Over den oorsprong van haar naam is al heel wat gekibbeld. Sommigen wilden hem in verband brengen met een nagerecht van room gemaakt, dat als een gezochte lekkernij voor deze landstreek bekend stond. Rijk aan vee zullen de lage landen langs haar oevers altijd

geweest zijn en aan melk en room zal het er nooit ontbroken hebben! ☼ Aan den mond van den waterrijken stroom lag het dorp Saenden. Toen de nederzettingen aan de Oost- en Westzijde in grootte toenamen en er behoefte ontstond aan een vaste verbinding tusschen beide oevers, maakte men een dam in de rivier, ter plaatse waar zich thans nog de Dam van Zaandam bevindt. Het dorp zelf bestond in elk geval reeds in 1155, toen het door de Friezen verwoest werd. In de Chronijk van Holland, Zeeland en Vriesland lezen we daarover: „In den jare ons here M. C. en L. V. versamede die Vriesen geseten in Drechterland, ende quamen met geweldiger hant in hollant, ende verwoesten uit grooter nijdigheid dat dorp van Zande, rovende ende brandende ende nemende mit hem enen groten swaren rove. Die edele ende vromen riddermannen met andere schildknechten van haerlem dit vernemende sijn mit stouten moede mitte landluiden van exdorp, desen vriesen tegemoet getogen, ende dair geviel een sware strijt tusschen desen II partien, ende daer worden van den vriesen verslagen omtrent IX. C. man, ende die andere liepen weder nae vriesland, afterlatende alle den roof die si gehaelt hadde, ende die van haerlem togen weder binnen haer stede mit groter triumphen ende victorie”. ☼ De Dam in de Zaan bestond zeer zeker reeds in 1396. Twee houten, overdekte, sluisjes boden doorvaart en gaven gelegenheid het overtollige water te loozen. Het oostelijke, het zoogenaamde Wormer-sluisje, was waarschijnlijk het oudste. Beide werden later door groote steenen sluisen vervangen. Toen handel en scheepvaart zich uitbreidden, bleken deze echter nog niet groot genoeg om de nieuwe schepen binnen den Dam, op de scheepstimmerwerven langs de Achterzaan gebouwd, naar het IJ te voeren. Daarom werd in 't jaar 1609 aan den westkant van den Dam een Overtoom gemaakt, om bedoelde schepen over den dijk in het IJ te brengen.

Zoo'n heel eenvoudig werkje was dit niet! De Dam was in die dagen reeds geheel bebouwd en de Overtoom was eigenlijk slechts een nauw straatje tusschen de huizen door. Het gedeelte van het straatje, dat de eigenlijke Overtoom vormde, was niet meer dan vijf-en-twintig voeten breed. Daarbij moest het schip gedurende het overbrengen nog eenigszins gedraaid worden ook! Zware windassen, vele blokken met schijven en tal van sterke mannenarmen waren noodig om den zwaren last tegen de dijkglooiing op te trekken. ☼ Soms werden er drie schepen op één dag overgehaald. Later, toen de schepen groter werden, had men de handen vol aan één. Voor zoo'n vaarttuig moest dan ook in 1706 de somma van 250 gulden betaald worden. Bovendien had het werkvolk nog recht op 12 tot 18 stuivers de man. ☼ Omstreeks het jaar 1700 telde men aan de Zaan nog een vijftigtal scheepstimmermansbazen, die groote schepen bouwden. En druk, dat ze het soms hadden! Eén ervan

HET KRIMP TE ZAANDAM

EEN ZAANSCHKE KEUKEN

bracht in den tijd van twee en twintig maanden twintig nieuwe schepen te water; een ander leverde een vaartuig van meer dan negentig voeten lengte in den tijd van vijf weken met „zeil en treil” voor de Palen te Amsterdam af. ☼ De Voorzaan, eertijds een kleine inham van het IJ, was vroeger veel schilderachtiger dan tegenwoordig. Het breede, soms onstuimige water bespoelde den volgebouwen Dam, op welks oosteind de kerk verrees. De beide sluisjes en de overtoom vormden slechts nauwe doorgangen tusschen de huizenrij, waarboven de draaiende wieken van een enkelen molen uitkwamen. Op het water de talrijke kleine scheepjes, wier blanke zeilen op mooie dagen in 't kabbelende water weerpiegelden. ☼ Nog veel schilderachtiger was de Achterzaan, met de pittoreske achtergeveltjes aan den wallekant, de aardige koepeltjes, uitzicht biedend naar alle zijden, de talrijke windmolens, getuigend van een belangrijke nijverheid. Schier bij elke woning vond men een schuitenhuisje. Elke Zaankanter, jong of oud, was op het water in zijn element! De deftige kooplui trokken op marktdagen in hun mooie boeiers naar Amsterdam en dikwijls werd het bij zoo'n gelegenheid een wedstrijd in zeil- en stuurmanskunst. De dames lieten zich in prachtige, rijk beschilderde tentjachtjes naar de kerk of naar vrienden en bekenden brengen; de jeugd oefende zich in kleine zeilschuitjes. ☼ Het verkeer te water was dan ook veel drukker dan dat te land. De smalle straat, die later zooveel hoofdbreken zou kosten, was in die dagen voldoende. Liep niet langs die straat nog de wegsloot, die bakker en kruidenier en wie al niet, gelegenheid bood, de waren per schuit aan de klanten af

te leveren? ☼ Het moderne snelverkeer eischt andere wegen! De wegsloot verdween, de rijweg werd verbeterd en verbreed en toch wacht men ook thans nog met ongeduld op den nieuwen primairen verkeersweg. ☼ 't Is zoo heel erg te bejammern, dat door die verbeteringen zoo ontzettend veel van het landseigen verloren gaat. Een schrale troost, dat het in der eeuwen loop altijd zóó gegaan is! Vergelijk de oude prenten der Amsterdamsche grachten en grachtjes uit den bloeitijd met het beeld, dat ze thans bieden!

(Slot volgt)

H.

MENZEL, de beroemde Duitsche schilder uit de tweede helft der vorige eeuw en „der kleine Exzellenz” bijgenaamd, bevond zich eens in gezelschap, toen iemand hem vroeg: „Hebt U ook een hart voor vrouwen gehad, Excellentie?” „Neen, alleen maar oog,” was het antwoord.

DE OVERTOOM TE ZAANDAM, DIE DE SCHEPEN IN HET IJ BRACHT

Plantenleven in de Bergen

I EDEREEN, die wel eens een jaar lang in eigen tuin heeft gespit, gepoot en gezaaid, weet, dat iedere plant zijn eischen aan den kweeker stelt en als hij 't niet weet zal hem dit na enkele mislukte aanplantingen wel duidelijk zijn geworden. Sommige plantensoorten „doen” het zelfs heelmaal niet, tenzij wij voor hen een speciale grondsoort bij onzen tuinman bestellen en iemand, die uit liefhebberij een „natuurtuin” er op nahoudt, weet hoe noodig het is de planten, die hij in het wild vindt, met een groote kluit aarde om de wortels mee naar huis te nemen, daar deze anders niet aanslaan, zooals de term luidt. Maar niet alleen de bodemgesteld-

AAN DE ZAAK BIJ KOOG-ZAANDIJK

EEN AARDIG ZAANSCH GEVELTJE

heid, ook ligging, schaduw en vochtigheid zijn van groot belang en het aanleggen van een tuin is dan ook lang niet ieders werk. ☒ Planten stellen hun eischen. En dit is niet slechts het geval met de planten die onzen tuin sieren, ook wilde planten groeien niet zoo maar overal, enkele daargelaten, zooals riet en de paardebloem, die een vrijwel cosmopolitische levenswijze hebben. Maar men behoeft niet speciaal een tuin te bewerken om met dit zeer eenvoudige verschijnsel vertrouwd te raken. Iedereen, die buiten wandelt en zijn oogen den kost geeft, weet, dat hij in de duinen niet de planten van de hei zal aantreffen en de soorten uit het bosch nooit in de open wei zal vinden. Maar men hoeft ook al weer niet van Haarlem naar het Gooi te reizen, van de Veluwe naar Holland om dit typisch verband tusschen het plantenleven en zijn omgeving te gaan bestudeeren. Want iedereen, die wel eens een flinke klimpartij in de bergen maakte, heeft de mooiste gelegenheid gehad dit intieme verband op te merken. Van het lage dal af, waar koren wordt verbouwd en boomgaarden bloeien, tot de hoogste toppen, bedekt met nimmer smeltende sneeuw, groeien de struiken en planten onder telkens wisselende omstandigheden. Schröter, de, ook in ons land bekende Zwitsersche hoogleeraar in de botanie en tevens schrijver van het zeer goede boek: „Das Pflanzenleben der Alpen” en van het kleine excursieboekje dat tot de uitrusting van ieder moest behooren, die naar Zwitserland gaat, noemt de toppen der bergen poolfragmenten in een gematigde, soms warme vlakte. En tusschen dit warme land en de polen van ijs bestaat een oneindige variatie van bestaansmogelijkheden, wat dus een oneindige variatie in plantengroei beteekent. Het klimaat echter is hier niet alleen de dominerende kracht. Ook de gesteldheid van den bodem, de ligging der helling ten opzichte van den wind, de loop der gletscherbeken, de werking van sneeuw en ijs, gewichtige biologische factoren, als het ontbreken van hommels en bijen op bepaalde hoogten, het ontbreken van elk insect, wanneer deze hoogte nog overschreden wordt, werken er toe mee de flora van het bergland zoo interessant te maken. ☒ Men is dan ook reeds sedert de ontdekkingsreizen van den beroemden Alexander von Humboldt begonnen deze overgangsgebieden eenigszins wetenschappelijk in te deelen. En natuurlijk zijn er veel studies gemaakt, brochures verschenen, congressen gehouden, eer men het over de verdeling der verschillende gordels en zonen eens was! En nu nog vindt men in de verschillende leerboeken niet dezelfde opgaven. ☒ Boven de cultuurzone, waar van allerlei verbouwd kan worden, ligt het loofbosch, dat in wezen niet veel verschilt van de loofbosschen der Deutsche Middengebergten. Ook hier vinden we klaverzuring, overvloedig bloeiend met kleine rose bloemen tusschen de sappige klaverachtige blaadjes. Dan de boschorchideeën, de in ons land zoo zeldzame eenbes, en natuurlijk een overvloed van varens, want door zijn rijkdom aan schaduw en groote vochtigheid is het bosch bij uitstek de groeiplaats der varens, enkele uitzonderingen als de muurvarens natuurlijk daargelaten. ☒ De bloei van de meeste boschplanten valt vóórdat de kronen zich opnieuw in blad gaan steken, want daarna is de tijd van het volle licht, het eerste levensbeginsel der planten, voorbij. Ze moeten dus in een korte periode bloeien en zaad vormen en deze periode kan wel eens zoo inkrimpen omdat het bosch te dicht wordt en er bovendien

ieder jaar zooveel rottend blad valt, dat er niets meer groeien wil. Maar de varens zijn niet aan dien „lichttijd” gebonden, want een ieder kent nu langzamerhand wel de legende van het „varenzaad”, dat iemand onzichtbaar kon maken, een zaad dat echter dien naam niet verdient, omdat het niet het zelfde is als wat de hoogere planten voortbrengen. Uit deze sporen, zooals het „zaad” heet, groeit niet direct een nieuwe varenplant, maar eerst ontstaat een klein groen lapje, dat met een paar fijne draadachtige worteltjes in de aarde steekt en de draagster is van talrijke kleine knopjes: de antheridiën en de archegoniën. De antheridiën dragen de manlijke kiemen, die in de vrouwelijke archegoniënknopjes binnen dringen en daar de bevruchting tot stand brengen. Daar nu de varens voor hun bloeitijd geen aanspraak op licht maken, bovendien liefhebbers van vochtigheid zijn, zijn het de boschplanten bij uitnemendheid. Toch zijn er enkele soorten, die wij ook boven dezen loofwoudgordel in het zonnige geröll kunnen vinden. En een duidelijker bewijs, dat deze brokkelige steenen een beschuttende laag vormen, waardoor de grond eronder vochtig blijft, is er wel haast niet. ☞ Waar het loofbosch dunner begint te worden, de boomen zich niet meer ten volle kunnen ontwikkelen, begint het naaldwoud, totdat tenslotte boven de boomgrens de alpine gordel volgt. Dit is het gebied van de alpenwei, met zijn bonte, felgekleurde bloempracht en de beroemde alpenrozen. Daar boven ligt dan weer de nivale gordel: het geröll en kale rotsmassa's, waarin en waartusschen de groote pollen en planten groeien, die ieder op eigen manier zich aan dit gebied aanpassen. Tenslotte komen wij in het gebied der eeuwige sneeuw, maar ook daar is nog leven speurbaar, want op sneeuwvrije plekken groeien daar nog mossen, wieren of zwammen en bovenal allerlei soorten korstmossen, die de steenen prachtig diepgeel kunnen kleuren. ☞ Een typische bewoonster van den nivale gordel is *Chrysanthemum tatra*, groeiende tusschen de steenen, op schuttveldjes en in sneeuwdaletjes, de vruchtbare kanten van een siepelende bergbeek. Nooit vinden wij deze margrietachtige plant tusschen het hooge gras van de Matten, maar altijd op meer kalere plekken. De prachtige witte straalbloemen staan bij zonnig weer wijd open en ontvangen dan bezoek van vlinders, maar vooral van vliegen en bijna niet van hommels en bijen. Bij koud weer vouwen de blaadjes zich iets toe en krijgen dan een roodachtig tintje. Zooals de meeste nivale planten is ook het leven van deze plant weer aangepast aan de eigenaardig-

heden van dit gebied. Lang blijft de sneeuw hier liggen en de tijd tot ontluiking, knopvorming, bloei en vruchtzetting, bij een plant in de laagvlakte meestal verdeeld over een goed half jaar, wordt hier belangrijk ingekrompen. Het kan gebeuren, dat in Mei het sneeuwdek nog niet is weggesmolten, zoodat de gansche ontwikkeling der plant zich in enkele maanden moet afspelen. Maar ditzelfde sneeuwdek brengt de plant toch ook weer voordeel, want juist omdat een kwakkelwinter hier niet bestaat, kunnen de planten hun groene bladeren behouden, want gevaar voor bevroren bestaat er onder de beschuttende, zeer dikke sneeuwlaag niet en inplaats van het onderaardsche stengeldeel, zooals bij ons, overwinteren hier de planten in hun geheel en meestal is de aanleg van de knoppen voor het volgend jaar dan al gereed. Verdwijnt bij het begin van den zomer de sneeuw, dan ontplooiën zich vlug de nieuwe blad- en bloemknoppen en door snelle zaadontwikkeling houdt de soort zich in stand. ☞ De leden van het geslacht *Doronicum* zijn echte „schutt”-planten en als bewoners van deze puinhellingen hebben zij behalve den korten tijd voor de ontwikkeling nog een andere moeilijkheid van mechanischen aard te overwinnen. Want het „schutt”, min of meer grof puin, is in voortdurende beweging. Onophoudelijk rollen er steenen naar beneden, zoodat tenslotte de planten op dezelfde manier als onze duinplanten onder het zand, onder het „schutt” worden bedolven. Velerlei zijn nu de manieren waarop zij zich tegen dit gevaar kunnen verdedigen. Sommigen vlechten zich met lange stengels door de steenen heen, die zich telkens opnieuw kunnen verlengen. Dit zijn de z.g. schuttwandelaars. De *Doronicum* doet het echter op eenigszins andere wijze. Bij bedekking met puin kan zich het stengeldeel onder het wortelrozet, waar de harige bladeren en bloemstengels uit oprijzen, een klein eindje verlengen, zoodat de plant als het ware boven de steenen getild wordt.

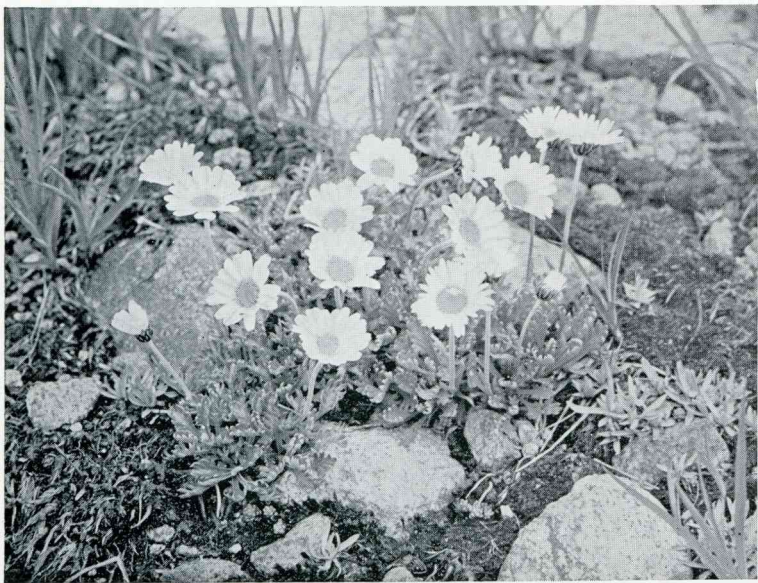

PLANTENLEVEN IN DE BERGEN. CYPRIPEDIUM CALCEOLUS, HET VROUWESCHOENTJE

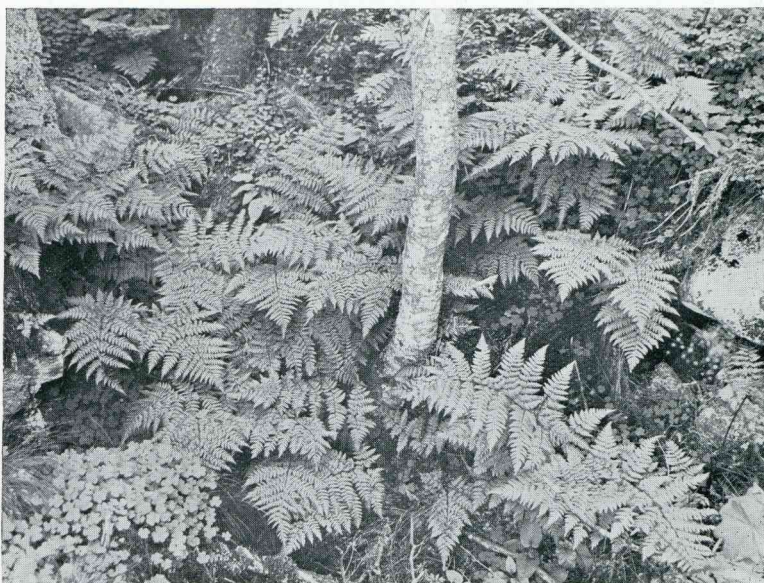
Ook wordt op deze plaats een zijknop gevormd, die de plant in aanleg voor het volgend jaar bevat, want hier sterven blad en bloemen in den winter wel af. ☞ Dit zijn nog maar enkele voorbeelden van plantenleven in de bergen, dat door zijn rijkdom niet alleen een dorado is voor den botanicus, maar ook iederen plantenliefhebber veel te genieten geeft.

M. H.

De schoonheid in harmonie met ons ideaal, deze drie klanken lossen alles op en moeten ons leven zijn.

IN DE VOLLE ZON PLOOIT EEN CHRYSANTHEMUM TATRA ZIJN STRAALBLOEMEN OPEN

VARENS EN KLAVERZURING IN HET LOOFBOSCH

Aan gene zijde van de Straat van Gibraltar

DOOR DR. C. DE MAREES VAN SWINDEREN

IK geloof niet dat er ook maar iemand onder de lezers van Buiten te vinden zal zijn die — wanneer hij leest wat hieronder staat — niet medelijdend het hoofd schudt en zegt: Die arme jongen — hoe hebben ze hem in vredesnaam zoo ontijdig uit het . . . gesticht voor „zwakzinnigen” ontslagen. En in trouwe . . . ik kan het moeilijk tegenspreken. Gij moet weten dat ik — het eeuwige gejaag en gejacht der wereldsteden méér dan moe — mij heb verstout een ezel te koopen — daar heelemaal bovenin ben geklommen en aldus eenige dagen en nachten lang door Spanje getrokken ben. Ik raad u hartgrondig af hetzelfde te doen — de ezel dien gij koopt kan al zoo groot als een olifant zijn — degeen die erop gaat zitten is een nog veel grootere. Ik wist niets van een ezel — ja tóch . . . ik was er mij van bewust dat het was een gedierte dat van voren balkte — in 't midden een lijf met vier pooten had en van achter een staart droeg. Vooral dat hij balkte was een vitaal punt — anders had het immers net zoo goed een schaap, een varken of een paard kunnen zijn? Ik heb op dezen hoogst onwellewenden ezel gezeten, véél gezien, ik doortrok de binnenlanden van dit héérlijke land, maar . . . wij schoten niet op . . . De combinatie van een koppigen spaanschen ezel en een niet minder koppigen Groningschen jongen bleek een onding te zijn. Zoodat ik mij dan ook van den gruwlijken grauwstaart ontdeed, den ezel tegen een niet al te minderwaardige fiets inruilde, maar al héél spoedig merkte dat het lappen van banden in de brandende zon op schaduwlooze wegen een kwelling is, het trappen onder een gestadige douche van zweetdruppelen tegen kilometerslang stijgende wegen óók al geen onvermengd genot en waar mij de moneten voor de aanschaffing van een snellen wagen onthbraken, daar deed ik mijn verderen zwerftocht grootendeels op de voeten der apostelen. Het is

gezond en de schoenmaker moet ook leven! En nadat ik het leven had leeren kennen zooals dat zich af pleegt te spelen in de kleinste dorpen, nadat ik uren en nog eens uren had zitten boomen met den spaanschen boer en alle gelegenheid had gekregen te ondervinden dat er vrijwel geen land bestaat waar zoozeer de gastvrijheid wordt gehuldigd als in dit héérlijke land van niet-hartstochtelijke vrouwen en bonkige stieren, het vermoorden van welke laatste in de arena — want anders is een stierengevecht tenslotte toch niet — gruwelijk aangrijpend is, toen kwam ik eindelijk in dat kleine en vermaarde stadje waar in 1906 de heeren die over het wel en wee der wereld beschikten, over het Marokko-avontuur hadden beraadslaagd. Algeciras . . . o ik moet er niet meer aandenken — ik was er drie dagen lang en al die drie dagen lang kletterden de regenvlagen tegen de ruiten van mijn hotel en gierden de stormscheuten om de hoeken der straten. — Hoe hebben de heeren het er destijds uitgehouden! Zeer vermoedelijk hebben zij niet zoo gedaan als ik, die namelijk — toen het een klein oogenblikje droog was — met een elftal spaansche matrozen een voetbalwedstrijd speelde tegen een zelfde aantal algeciraansche inboorlingen! Misschien dwaalden óók zij in de oogenblikken dat het niet regende en dat het eens niet stormde langs de Straat van Gibraltar, doken ook zij in de blauwgroene golven en stonden des avonds vol bewondering te kijken naar die ontelbare lichtjes die als evenzoo vele sterren twinkelden aan den voet van de olifantkleurige rots waarop de engelsche vesting is gebouwd. Mis-

schien ook flaneerden zij door de enge straatjes en zochten — gelijk ik — vruchteloos naar iets wat de moeite van dat zoeken waard was. Iets typisch spaansch vindt men hier niet — iets waarlijk ouds al evenmin — het is aardig om op het pleintje met grappige bron de met tegels bedekte bank te bekijken, waarvan de afbeeldingen ons de zwerftocht van Don Quichot en zijn schildknaap weer voor den geest terugbrengen, maar verder . . . néén — gij moet dit plaatsje enkel opzoeken als uitgangspunt naar een gansch andere wereld dan waarin gij tot dusverre hebt gedwaald en vertoefd . . . gij moet hier de geriefelijk ingerichte stoomboot nemen die u in twee uren brengt naar het stadje Ceuta, vanwaar een schitterende weg u in een kleine anderhalf uur voert naar het oord waar gij nog zooveel schoons en aantrekkelijks kunt vinden . . . naar Tetoean. Schitterende weg — inderdaad — ik zeg dit omdat gij er misschien wel eens over zoudt kunnen denken een deel van uw vacantielijftijd te gaan doorbrengen in dit deel der wereld, dat u in zooveel

opzichten aan een zeer lieflijk sprookje zal doen denken . . . Neemt — wanneer gij iets voor dezen tocht zoudt gevoelen — gerust den wagen mee. Ik heb weliswaar geen verstand van auto's — ik weet enkel dat een dergelijk voertuig veel lawaai kan maken — ik weet óók dat er — evenmin als er op den Heereweg in Groningen, en niet enkel daar, alleen heeren loopen, tegenwoordig lang niet altijd heeren en dames inzitten en ten slotte weet ik uit ervaring dat het een heele toer is niet ontijdig onder de wielen te komen . . . Maar ik weet wél dat er voor de auto geen fraaiere wegen dan in Spanje te vinden zijn — in dit opzicht heeft de dictatuur voortreffelijke werk verricht. Men komt op allerlei wijzen den automobilist tegemoet — ik zag langs verschillende wegen waarover ik zwoegend en zweetend voorttrapte, een

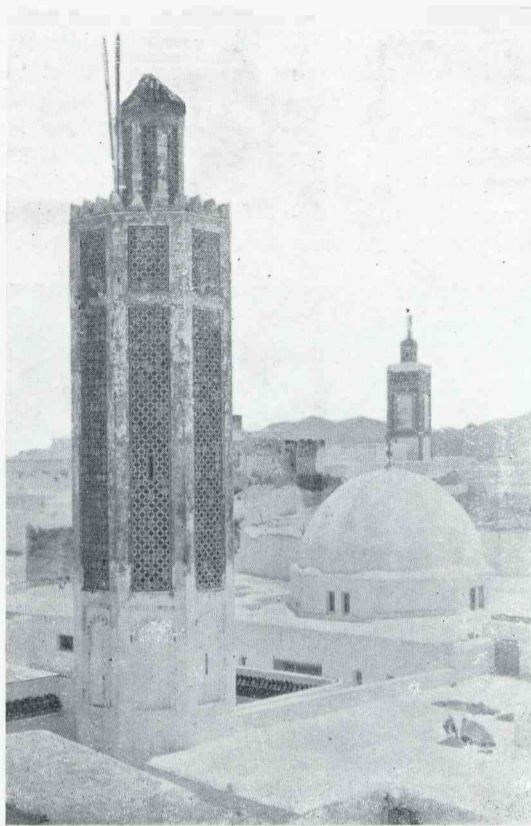
PLANTENLEVEN IN DE BERGEN. *DORONICUM STYRIACUM* IN HET „SCHUTT”

soort van wachtpost staan, waarop duidelijk de afstand tot het volgende dorp stond aangegeven en naar mij de duitsche consul te Tetoean — wien te bezoeken ik iederen toerist van ganscher harte kan aanbevelen — mij verzekerde: men zal moeilijk een land kunnen bereizen waar de eene automobilist zoo gaarne en bereidwillig zijn pech hebbenden collega ter hulp komt als hier in Spanje het geval is. Want iedereen die achter het stuur zit weet het: wat heden u overkomt kan reeds morgen hem gebeuren; het is — met verandering van wat veranderd moet worden dan altijd — zoo ongeveer hetzelfde als wat ik mij herinner dat geschreven stond op het kleine kerkhof van dat kleine plaatsje aan de Waal, waar ik de geheimenissen der klassieken trachtte te doorgronden en in niet al te onmogelijk Nederlandsch te verklanken: Hodie Mihi-Cras Tibi . . . vrij vertaald: Heden Ik, Morgen Gij . . . Gij stapt dus in Algeciras aan boord en het is een schoone, schoon korte tocht die u te wachten staat. Gij ziet de machtige engelsche vesting liggen — een geweldige, massieve rotsklomp — en gij weet het opeens weer: Britannia rules the waves . . . Nimmer heeft de Straat van Gibraltar in de geschiedenis een rol van gewicht gespeeld en Afrika begon eigenlijk eerst voor Europa beteekenis te krijgen toen in het jaar 711 twee moorsche krijgers met alleromogelijkste namen hun troepen in de bocht van Algeciras deden landen. Maar de groote belangrijkheid van bovengenoemde Straat schuilt hierin, dat zij was en dat zij is de scheidingslijn tusschen twee zeer verschillende rassen en culturen. Zeker, gij hebt in Spanje véél schoons gezien,

maar hier zult gij dit geziene nog in groote mate kunnen vermeerderen. Gij zaagt op uw zwerftocht door Spanje het wonderschoonste mozaïek dat men zich maar denken kan, doch het waren slechts brokstukken — het waren gedeelten van een geweldig groot geheel en dat alles krijgt eerst vorm en leven wanneer gij den afrikaanschen bodem betreden hebt. ☼ Men moet vooral niet denken dat hier te zwerven het voorrecht is van een louter op avontuur belust krantenmensch. O neen — het woordje vreemdelingenverkeer is ook in deze streken reeds ter dege verstaan en aan gemakkelijke verbindingen ontbreekt het dan ook niet. Ik heb meer dan eens — om bij Nederland te blijven — de onderzanding opgedaan, dat men op de verschillende reisbureaux met allerlei kleinigheden — en daar komt het juist zoo dikwijls op aan — niet altebest op de hoogte is. Daarom . . . wie in Spanje en Marokko wil reizen en niet ieder oogenblik met de handen in het haar wenscht te zitten en zich hetzelfde wel zou wenschen uit te rukken in wanhoop en wee — mij zal dat intusschen niet meer gebeuren!! — hij wende zich voor hij den tocht onderneemt tot dat voortreffelijke reisbureau dat zijn verbindingen door gansch Spanje heeft: „Patronato National del Turismo”. Bij voorkeur in Madrid . . . Gij krijgt daar alle verlangde inlichtingen en vergemakkelijkingen — want vergeet het niet — wie Spanje wil zien en bestudeeren zooals het werkelijk is — dient zich zéér goed voor te bereiden. In de groote steden . . . ja . . . daar verstaat men u in alle talen — maar daar moet gij in de allereerste plaats niet zijn . . . die zijn al zoo verengelscht en veramerikaniseerd, dat het werkelijke schoons maar altevaak met een lantaarntje — en een helder brandend ook nog — te zoeken is. Om alweer een bekend gezegde een beetje te veranderen: Er was eens een wijze die op klaarlichten dag met een lantaarntje aandachtig den grond bestudeerde. De menschen dachten — en men kan hun dat moeilijk kwalijk nemen — dat deze man niet zoozeer wijs dan wel hopeloos onwijs was en men vroeg den wijzen man wat hij trachtte te vinden. „Ik zoek menschen” aldus sprak verklarend deze zéér wijze heer . . . Nu, zoo zal het mutatis mutandis u

TYPISCHE VROUWENHOED IN TETOEAN

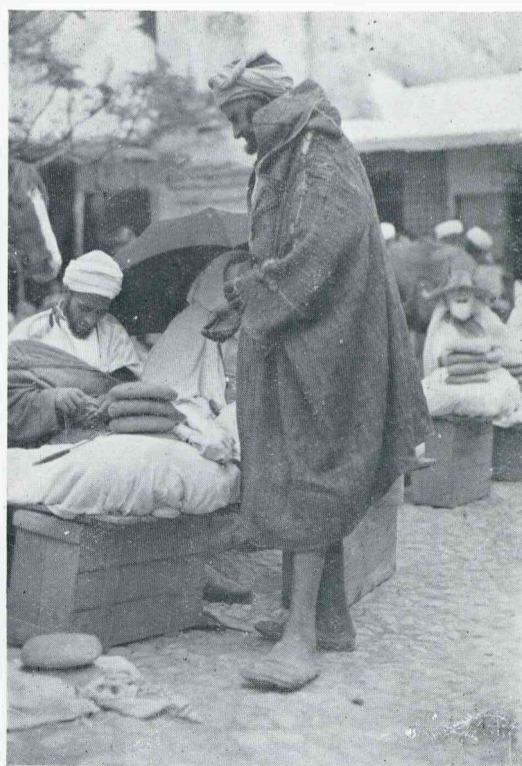
EEN DER MOOISTE MINARETS TE TETOEAN

ook dikwijls gaan wanneer gij door de bekende spaansche steden dwaalt en naar waarachtig spaansche dingen speurt. Al te veel reeds is vereuropeiseerd, hetgeen wil zeggen dat het er niet op gewonnen heeft. ☼ In Marokko zult gij dat alles in véél mindere mate vinden en wanneer het leven u reeds in den Balkan deed reizen, dan zult gij om de haverklap aan deze romantische landen terugdenken. Want hier heerscht nog diezelfde heerlijke wanorde — diezelfde bege-

nadigde kleurkunstenaar voert hier zijn palet vol van de schitterendste tinten — zwart, geel, blauw, rood en oranje — dikwijls een verzameling zóó bont, dat de schrilleid der tegenstellingen u schrikken doet, doch — en hierin schuilt zijn geheim — nooit of te nimmer zal ook maar één misgreep uit dezen kleurenrijkdom het geheel verleelijken. ☼ Gij denkt óók aan het Syrische land wanneer de laatste stralen der stervende zon het al overgieten met een schijn die de aarde in vlammen te zetten schijnt. Dat is niet alleen schoon — dat is iets bovenmenscheijk aangrijpends. Ten allen kant rijzen

slanke cypressen op, olijven en agaven vermoopen het landschap, en ziet, zou het geen beeld uit den bloeitijd van onze hollandsche schilderschool kunnen zijn, daar onder gindschen boom dat grauwe ezeltje, schuilgaand, schier bezwijkend, onder een immensen last van gezameld hout en bewaakt door den boer in zijn flat-tante dracht van rood en blauw? ☼ En daarboven de oneindige hemel — blauw en grijs met scheuten oranje ertusschen door — het geheel omringd door een keten van goorgrauwe berggevaarten. ☼ Door zoo een omgeving moet gij niet rijden — door zoo een tooverlandschap moet gij wandelen, en wanneer gij daar zwerft zooals ik het deed — moederziel alleen en met niets anders om mij en in mij dan mijn eigen gedachten — dan zal over u komen wat kwam over mij. Mij scheen het alsof deze machtige bergmassieven niet anders waren dan door weer en wind verbrande koppen van héél oude menschen, doorploegde gezichten waarover — nu de zon op scheiden stond — nog voor de allerlaatste maal een glimlach gleed, zoo'n glimlach als óók kan glijden over het berustend gelaat van een die ons voorgoed verlaten gaat, en welke dat alles verinnigt, alles veredelt en alle

smarten verzacht . . . Ziet ge . . . zóó komen u die rotten voor — héél oude menschen die hun leven lang hard hebben gewerkt — die thans de levensrekening opmaken en . . . tevreden zijn . . . ☼ Gij komt in Ceuta aan en het is schoon en liefelijk, dit plaatsje, omklotst door de golven die eeuwig komen en eeuwig weer gaan. Een heel klein tikje reeds vereuropeiseerd, maar in zijn geheel nog zoo héérlijk oostersch. Menschen in de meest bonte kleuren gekleed . . . de wijd wapperende mantel — de fez op het hoofd door een rood, bruin of witten doek omwikkeld — menschen die geen haast kennen — menschen die niet weten wat jagen en jachten beduidt — die wachten tot datgene komt wat komen móét en dus . . . wel komen zal . . . Typen waarvoor gij geen oogenblik angst behoeft te hebben — vriendelijke kerels die u wel niet verstaan, maar u toch be-

BROODVERKOOPER OP DE MARKT TE TETOEAN

grijpen . . . Dus net andersom als zoo vaak in ons „beschaafde” Europa . . . ☞ Ge doodt den tijd van het wachten in een van die tallooze kleine kroegjes, waar de heer komt en ook de dienaar niet weg blijft, waar men zijn kleintje koffie slurpt, er uren op blijft zitten, en dit wordt als de eenvoudigste zaak ter wereld beschouwd. Ge drinkt er óók den landwijn uit die allergeestigste flesch, waaruit het drinken — zonder morsen — een niet geringe training vereischt. Dat ik het tot in perfectie heb geleerd, moge u bewijzen hoe voortreffelijk de goudgele inhoud smaakt! Deze flesch heeft twee tuiten — door de eene giet men er den drank in en via de tweede vloeit het gebenedijde nat in uw — door de hitte — immer dorstige keel. Ik kwam op mijn zwerftochten dikwijls in gelegenheden waar van ik zou griezelen als ik door mijn jarenlang trekken door de binnenlanden van den Balkan in dit opzicht niet reeds volkomen „door de wol was geverfd” en daar zaten wij dan met tien en meer inboorlingen om dezelfde tafel geschaard. Wij lepelden de spijzen uit dezelfde kom en wij laafden ons uit een en dezelfde flesch — wij namen dan dit voorwerp in de rechterhand en openden den dorstenden mond . . . Dan kwam het groote oogenblik . . . wij drukten de flesch in onderwaartsche richting en vingden listig den daaruit vlietenden stroom tusschen de lippen op. Dan reikten wij haar den buurman of buurvrouw . . . het gaf aan het drinken iets gemoedelijks, iets gezelligs, het verstevigde den vriendschapsband, en was van een hygiene als gij in dergelijke restaurantjes niet verwachten zoudt . . . Gij vindt in die lokalen, waarvan ik boven sprak, het volk precies zooals het is — en al die menschen — zij mogen er zoo oppervlakkig bekeken dan ook al lang niet altijd smakelijk uitzien, zij hebben in hun houding en gebaren iets onmiskenbaar vorstelijks. Er gaat van deze figuren rust en — ja werkelijk — er gaat een niet te loochenen waardigheid van uit . . . Dat doet het moorsche karakter en het is opmerkelijk en verheugend tegelijkertijd, de ondervinding op te doen, hoe spoedig ook gij allen lust u te haasten verliest . . . ☞ En wanneer dan de tijd van vertrek is gekomen, dan stijgt gij — wanneer gij er tenminste iets voor over hebt — in een zéér geriefelijk ingerichte autobus en wanneer gij er meer voor voelt om een studie van uw tochtgenooten te maken, dan klimt gij in een van de vehikelen voor den meer eenvoudige. Ik deed het laatste — wanneer men dagen lang gewend is geweest des morgens met zijn geduldigen grauwwaart in een en dezelfde rivier zijn ochtendbad te nemen, ik wat hooger op, hij wat lager — om reden van hygiene! begrijpt u wel — dan voelt men zich in de laatste meer op zijn gemak. Een héérlijke weg voert u naar het op veertig kilometer gelegen Tetoean — de Stad der Bronnen geheeten. Al heel spoedig beweegt gij u in stijgende lijn, en wendt den blik terug. Het is een onvergetelijk schilderij wat uw blikken boeit — diep onder u vervaagt het stadje Ceuta en het schijnt alsof het daar ligt als een kleine bruine vlek op een onmetelijk veld van het smetteloos blauw. Ten allen kant omklotsen het de golven — en gij denkt onwillekeurig even aan het klassieke woord „mediis tranquillis in undis . . .”, rustig temidden der barnende wat’ren . . . De douanen zijn streng — zij willen mijn schrijfmachine reeds voor goeden buit verklaren en ook mijn fotoapparaat is hun liever dan mij wel lief is — tot hun door de aanbevelingsbrieven die ik laat zien, de oogen open gaan . . . Aanbevelingsbrieven — liefst met de noodige stempels erop — die moet gij in Spanje niet vergeten! De aanwezigheid daarvan kan u véél ongemak besparen! Zoo komt gij dan in Tetoean aan, die héérlijke stad waar het handwerk nog bloeit en de mensch die wil werken niet tot werkloosheid wordt gedoemd door het gedaver der machines. Witte lage huisjes — waarop de zengende

AAN GENE ZIJDE VAN DE STRAAT VAN GIBRALTAR. IN HET JOODSCHE GEDEELTE VAN TETOEAN

zon te branden staat — doen u de oogen pijn. Gij ziet smalle smerige steegjes, kleine open winkeltjes waar men in een ruimte van een paar vierkante meter de schoonste voorwerpen maakt — tassen, kussens, hoeden, schoenen, alles met de kunstvaardige hand. Gij zijt hier in een doolhof aangeland waaruit gij nooit den juisten weg terug zoudt kunnen vinden, wanneer gij er niet in waart geslaagd den goeden gids, geheeten Ahmed Melusi, te vangen — of liever . . . de heer Ahmed Melusi heeft u gevangen — die een der bitter weinigen is die er niet alleen op uit is u van uw begeerde moneten te verlossen. Want men kent het systeem hier van „giving too little but asking too much” — wie er alleen op uit gaat om inkoop te doen, is hopeloos verloren — men dreinst en drenst en zanikt en zeurt zoo lang tot gij in arren moede de hand in den buidel steekt en zegt: „Nou goed — geef mij dat kussen dan maar mee in vredesnaam . . . maar schei dan ook uit met dat eeuwige gedrenst” . . . Boven genoemde gids is een van de tientallen bereidwillige heeren die u bestormen zoodra de autobus de stad heeft bereikt en hij prijst u met zijn vriendjes zooveel — allemaal even uitstekende — hotels aan, dat gij zegt: „Man hou op . . . ik kan mij toch niet in minstens twintig deelen splitsen” . . . Deze gids voerde mij eenige dagen en nachten lang door dit droomland; hij kocht met mij in en . . . hij bedroog mij niet — ik was er zelf ook altijd nog bij . . . hij hield de diepgesluierde vrouwen tegen die de hand voor het bereids verholde gezicht hielden, wanneer zij mijn fotoapparaat in de gaten kregen — hij liet mij die alleraardigste straatjes zien met een latwerk van riet en van stroo overdekt, hij zwierf met mij over de markt — dat brandpunt van leven en levendigheid — en hij wees mij op elk voorwerp dat hem waard scheen op de gevoelige plaat te worden vastgelegd. Hij zat uren en nog eens uren met mij in de koffiehuisen, waar het altijd stampen stampvol is omreden werkelijk werken hier een uitzondering — zool geen zonde — is, hij sprak voortdurend het woord dat hem heftig scheen te imponeren en dat zoo ongeveer het eenige Duitsch was, dat hij feilloos sprak, zijnde: Herr Doktor, Betrieb, Betrieb . . .; hij zei bij ons afscheid nemen niet dat ik hem viermaal zooveel had beloofd als ik hem ook werkelijk beloofd had — kortom . . . hij was een edelman van hóóg gehalte — in zijn soort dan altijd — en ik beveel hem u van ganser harte aan . . . ☞ Mijn ruimte is

niet onbepert . . . en aan alles moet een einde komen. Voorloopig neem ik dus afscheid van u. Misschien is een volgende causerie gewijd aan een wandeling door dit merkwaardige plekje van orientaalisch schoon — een kleine dwaaltocht door een van die weinige plekjes op aarde die er uit de verhalen der Duizend en een Nacht nog over zijn . . . ☞ En wanneer gij er dán toe zoudt kunnen besluiten naar het reisbureau te stappen en te zeggen: Vriend geef mij een kaartje naar Tetoean — daar moet ik heen . . . ziet ge . . . dan weet ik tenminste dat ik — in de beste beteekenis van het woord — niet „voor niets” geschreven heb . . .

Bij de Mierenleeuwen

ER zijn vele insecten, die hun algemeene bekendheid danken aan de omstandigheid, dat zij zichzelf als het ware aan de aandacht, ook van het niet insectenminnend deel der menschheid, opdringen, maar daar staan andere tegenover, waarvan de naam een bekenden klank heeft, zonder dat deze echter in staat is een bekend beeld op te roepen. Een daarvan is de mierenleeuw. In alle schoolboekjes over dierkunde staat hij getrouwelijk vermeld met eenige griezelige bijzonderheden, die zijn naam voor altijd in het geheugen vastleggen. Maar als het er om gaat wie er wel

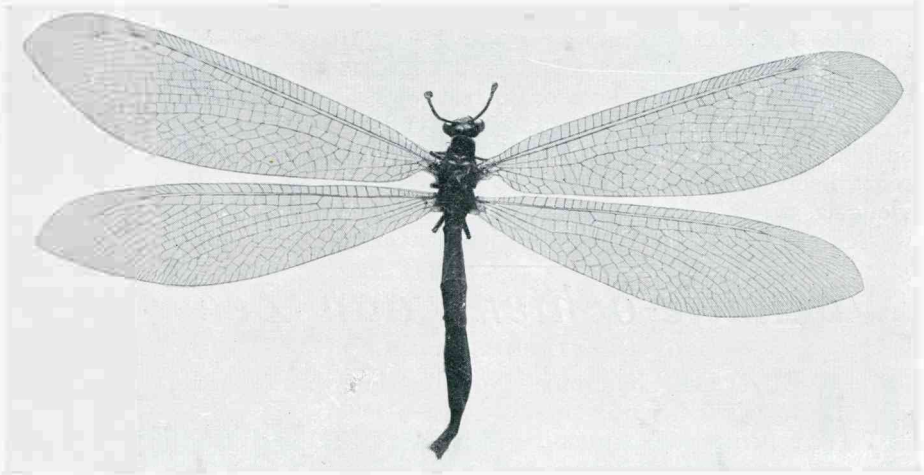
BOVEN: LARVE
VAN MIEREN-
LEEUEW; ONDER:
COCON VAN
ZANDKORRELS

eens een in levenden lijve heeft gezien, is één op de duizend wel een optimistische schatting! ☒ Toch zijn ze in overvloed te vinden, maar, en daar zit hem de kneep, er moet naar gezocht worden en er moet op de goede plaats naar gezocht worden. Die goede plaatsen zijn in alle zandige streken van ons land te vinden, met uitzondering misschien van de duinen. Wanneer wij in zulke streken gedurende de zomermaanden eens onder alle overhangende kantjes kijken, dan kan het niet missen of we krijgen te eeniger tijd een reeks trechtervormige kuiltjes in het zand te zien.

Wanneer wij nu in zoo'n kuiltje een levende mier werpen, die altijd wel te vinden is, dan komt de bodem plotseling in heftige beweging en er komen een paar kromme haken te voorschijn, die het zand met kracht omhoog schijnen te werpen, zoodat de wanden van de kuil ook gaan rollen en de mier wel-

dra naar beneden tuimelt. Het zandbombardement wordt dan oogenblikkelijk gestaakt en bliksemsnel grijpen de scherpe haken het mierenlichaam beet, dat weldra geheel bewegingloos wordt en van tijd tot tijd een beetje wordt rondgedraaid. Na een minuut of tien wordt het buiten den kuil geslingerd en verdwijnen de haken weer bijna geheel onder het zand. Ziezoo, nu hebben we al een belangrijk deel van het leven van den mierenleeuw gadeslagen zonder van het dier zelf meer dan zijn kaken, want dat waren die kromme haken, gezien te hebben. Voordat we nu probeeren hierin verandering te brengen, moet ik er u nog voor waarschuwen, dat werpen met zand niet zoo uit te leggen, alsof de mierenleeuw naar zijn slachtoffer gooit om dat naar beneden te halen. Hij doet niet anders dan zijn gewone graafbeweging maken, waarbij het zand van de helling natuurlijk in beweging geraakt en de mier zich daarop niet staande kan houden. Nu gaan we hem te voorschijn halen. Door een zakmes een paar centimeter onder de bodem van den kuil te steken en dan plotseling op te wippen, lukt het meestal wel, de bewoner er uit te slingeren. Ik stel me voor, dat het iemand, die aan zulke akkevietjes niet gewend is, wel eenige zelfoverwinning kost om dat korte dikke gedrocht met zijn dreigende kaken onmiddellijk op te pakken en in de holte van zijn hand te leggen. Die spoed is echter zeer noodzakelijk omdat het dier anders weer met groote snelheid in het zand verdwijnt.

Ook uit de open hand probeert hij weg te kruipen en wel door achteruit te loopen, dat is namelijk de eenige manier waarop hij zich verplaatsen kan. We hebben nu een mooie gelegenheid om hem eens goed te bekijken en komen dan alras tot de ontdekking, dat tusschen den platten kop met de groote kaken en het dikke achterlijf ook nog een kort borststuk zit met drie paar normale pooten. Wat er van buiten niet aan te zien is, is dat die kaken hol zijn. Wanneer we hem nu weer op het zand neerzetten is er wel eenige kans dat hij, als hij tenminste niet, door de ongewone bejegening danig van streek, zonder meer in het zand wegkruipt, direct weer een kuil gaat graven. Dat gaat op een heel merkwaardige manier. Terwijl hij achteruit in een kringetje rondloopt, werkt hij voortdurend met zijn naar het midden gericht voorpoot zand op zijn kop, dat vervolgens met een ruk wordt weggeslingerd. Wanneer hij zoo een keer is rond geweest, maakt hij een tweede, iets kleinere cirkel, enz., zoodat hij eigenlijk een spiraal

MIERENLEEUEW (MYRMELEON FORMICARIUS)

beschrijft, die de bekende trechtervormige kuil tot resultaat heeft. Soms draait hij midden in het werk ineens om en kruipt dan den anderen kant uit, waarschijnlijk is dan de eene voorpoot wat moe geworden. Als het werk voltooid is, kruipt hij zoowat heelemaal weg in het zand, en heeft dan maar af te wachten wat voor eten er in zijn bek komt vallen. Soms is er op zoo'n hellinkje genoeg verkeer van mieren, kevertjes en andere kruipende insecten, maar wanneer het koud en guur weer is, beleeft onze vriend moeilijke tijden. Hij kan daar echter buitengewoon goed tegen; een paar weken vasten doen hem niets en in goede conditie kan hij het wel een paar maanden uithouden. Het is echter niet te verwonderen, dat hij onder zulke omstandigheden niet hard groeit en het duurt dan ook bijna twee jaar eer hij volwassen, dat is: rijp om zich te verpoppen, is. Ik veronderstel maar, dat iedere lezer al lang begrepen heeft, dat het dier, dat we nu als mierenleeuw hebben leeren kennen, een larve is en dus nog een heele gedaanteverwisseling moet doormaken. Die wordt midden in den zomer ingeluid met het spinnen van een cocon, waarin veel zand wordt verwerkt. Binnen in die cocon vindt nu de overgang in den poptoestand plaats, die slechts enkele weken duurt. Het dier, dat dan te voorschijn komt, bezit wel de minste gelijkenis met de larve, die maar denkbaar is. Het lijkt veel op een libel, waarvan het echter dadelijk te onderkennen is door de aanwezigheid van twee duidelijk uitstekende korte sprieten. Veel kans om deze dieren op uw vacatiewandelingen tegen te komen hebt ge niet, daar zij voornamelijk 's nachts vliegen; dan komen zij wel eens op het licht af. Men kan ze echter met niet al te veel moeite zelf opkweken door een paar van de grootste larven (de kleine moeten nog een keer overwinteren!) mee te nemen en thuis in een bakje met zand te plaatsen; zij

REGENLUCHTEN

kunnen dan gevoerd worden met miertjes uit den tuin, spinnetjes enz. Wanneer zij dan na een poosje spoorloos verdwenen schijnen te zijn, kunt ge de conons uit het zand opvisschen en onder een glazen stolp leggen, de rest komt dan vanzelf. ☼ In ons land komen twee soorten voor; van de zeldzaamste is op blz. 353 een volwassen exemplaar afgebeeld. De andere soort heeft een aantal kleine donkere vlekjes in de voorvleugels, maar, zooals gezegd, ook hiervan worden de volwassen exemplaren slechts zelden aangetroffen. G. B.

Vacantie-ochtend aan Zee

DOOR GEERTRUIDA CARELSEN

HEEERLIJK, aan onze Noordzee-kust, zoo'n mooi weer's ochtend, tusschen zeven en twaalf uur, eer de zonneschijn op 't water glinstert! Heerlijk dan zijn stralen te genieten, eer zij ons verblinden, en terwijl zij zulk een prachtig-zacht kleurenspeel scheppen uit de eenvoudige gegevens van het blauw der lucht en het grauw der golven met hun witte schuimkopjes en de fijngele tint van het strand, waarop zij heen en weer spoelen! Heerlijk, dit zwijgend aan te kijken, zonder eenige bijgedachten, alleen de schoonheid genietend, die zich vóór ons uitspreidt! ☼ Kan men zoo'n genot niet evengoed meer landwaarts-in vinden, rijker nog in kleur en vorm, in bosschen, langs beplante wegen, met het uitzicht op welige velden en weiden en welvarende dorpen? . . . 't Is te begrijpen, dat iemand, die pas voet aan wal gezet heeft na een lange zeereis, meer naar landschap-schoon verlangt. Maar voor de massa der gewone menschen heeft, boven dit alles, de zee eene aantrekkingskracht, waarvan de meesten zich niet recht bewust zijn. Wat zou daarvan de oorzaak wezen? ☼ In de eerste plaats een zeer negatieve reden, de tegenstelling met de sfeer, waarin wij dagelijks leven, ons bewegen en, meer of minder lustig, werken. Een zeer negatieve reden dus. De zee is niet het land. Zij trekt, voor een korte wijl, onze gedachten af van al wat ons in het dagelijksch bestaan omringt: onze zorgen en bemoeiingen, onze vragen en ergernissen en — vergeef mij de gewaagde woordspeling —: onze eventueele „landerigheid”. Het schouwspel, dat zich voor ons uitbreidt, staat daar heelemaal buiten. Het is, meer dan iets, wat wij op het land ontmoeten, volkomen natuur. De menschenhand heeft er niets aan gedaan, kan er niets aan doen. Het ligt boven haar macht. De af en toe opdoemende wensch om de reuzekracht van eb en vloed dienstbaar te maken aan de menschenlijke industrie, heeft nog nooit tot eenige uitvinding geleid. Wij staan hier aan de grens van het menschenlijk kunnen, en — zonderling genoeg — daarin is iets wat ons verheugt. ☼ En dan is er nog iets: de vaagheid van de zee.

Wat is er toch, dat t'allen tijde
Hetzij zij droevig zijn of blijde,
De menschen trekt naar zee en strand?
Dat hen het groen van parken, tuinen
Verlaten doet voor vale duinen,
Met dorre helm en vlottend zand?

Wij zijn geen visschen, robben, meeuwen,
Op 't land behooren wij tehuis;
Toch klinkt voor 't menschenoor, sinds eeuwen,
Een lokstem in het golfgeruisch . . .
Zou dat niet zijn, wijl in ons wezen
Iets is, dat op de golven lijkt,
Dat vaag en vloeibaar is als dezen,
En onnaspeurbaar komt en wijkt?

☼ De vaagheid van het golvenspel zoekt contact met de vaagheid in onze ziel. Zij spreekt niet tot ons verstand, helpt ons niet onmiddellijk bij het maken van praktische plannen; maar zij richt ons tot onze fantasie, tot ons „onderbewustzijn”, waar zich de kiemen van gedachten ontwikkelen eer wij het zelf bevroeden. Terwijl de zeelucht onze longen verfrist, werkt

DE H. CATHARINA, DOOR ANDREA VANNI
(IN DEN SAN DOMENICO TE SIENA)
BIJ HET FEUILLETON OP BLZ. 344

de zeesfeer versterkend op onze geest; den volgenden dag worden wij verrast door een nieuw denkbeeld, waarvan het ons toeschijnt, dat de zee het ons heeft ingegeven . . . ☼ Wonderdadige zee! Hoe begunstigd, wie er dicht genoeg bij woont om haar af en toe te kunnen opzoeken, zonder al te veel moeite en kosten. Het is een groot voorrecht voor ons land, zulk een uitgestrekte kuststreek te hebben. Die zee, die zulk een groote rol gespeeld heeft in onze geschiedenis en de cultuur van ons volk, een zegen die sinds eeuwen het ééne geslacht aan het andere erfelijk heeft overgedragen, zegent nog altijd de afzonderlijke individuen, die zich stil aan haar invloed onderwerpen. ☼ Stil. Maar genieten daarvan dan ook iets die honderden van „dagjesmensen”, die in den zomer op vakantie-dagen uit hun steden zee-waarts snellen, en met hun lawaai de kalmte van de grotere en kleinere zeebadplaatsen verstoren? Zeker, toch wel; ondanks dat lawaai, de één meer dan de ander bewust. Ik drentel wel graag op zoo'n ochtend eens tusschen de menigte door. Wordt de drukte te erg, dan kan men zich er gemakkelijk met een paar honderden schreden weer uitwerken; maar voor een korte poos ligt er iets verbroederends in het gevoel, dat allen blij zijn, op het strand te wezen. De kinderen graven kuilen en spelen met de golven; het jonge volk waagt zich, min of meer vermetel, aan een partijtje Amorspel; de menschen van ouderen leeftijd, die dagelijks tehuis hard werken,

rusten hier in 't zand, of in een badstoel, eens zoo heerlijk uit, als zij anders nooit doen en geven zich heel onbelemmerd aan die zalige rust over. Een paar pientere jongens banen zich, tusschen allen door, hun weg met hun koopwaren en doen hunne eerste ervaringen in handelstact op. Ik en misschien nog iemand van mijns gelijken, tracht zich te binnen te brengen, wat wij ons van Heine's Meereslieder weten te herinneren . . . En zoo genieten wij, elk op zijn wijze, de vreugde, die de schoone ontmoeting van zee en land ons biedt!

CATHARINA II wilde afdingen op het honorarium, dat de zangeres Gabrielli haar vroeg voor de twee maanden, dat zij te St. Petersburg concerten zou geven. „Ik betaal geen van mijn veldmaarschalken zoo,” zeide zij. „Laat Uwe Majesteit dan de veldmaarschalken zingen,” antwoordde de zangeres. En Catharina betaalde.